

En lenge etterlengtet oppvekker

Påstand: Norske psykologer er mer opptatt av å posisjonere seg fagpolitisk i samfunnet enn å studere samfunnspsykologiske tenkemåter. Sant eller ikke? Denne boka gir et nyttig spark i baken til norske psykologer.

PUBLISERT 5. august 2011

BJØRNETJENESTE? Når rengjøringshjelpen «Tove», stresset og utbrent, møter veggen, får hun hjelp av psykolog til å komme seg på beina igjen. Via en individuell årsaksforklaring hjelper psykologen henne til å tilpasse seg dårlige arbeidsbetingelser. Illustrasjonsfoto: YAY

Micro

Av og til kan man få en snikende følelse av tvil – uten å make helt å sette fingeren på hvorfor. Som om studietidens uskyldige ønske om å lese psykologi i det stille er omskapt til en vill galopp etter psykologiske tiltak. Skylappene er grodd fast, og kusken står igjen på perrongen. Faget ble plutselig en livsstil. Hva er det egentlig vi holder på med?

«Man kan selvsagt innvende at det prinsipielt ikke er psykologiens oppgave å beskjefte seg med sosiologi, historie og filosofi. Likeledes kan jeg nekte å bytte lyspærer på kontoret, da dette prinsipielt ikke er min oppgave, men da blir jeg i så fall sittende i mørket»

Psykolog og filosof Ole Jacob Madsen har skrevet en befriende lettest bok om et komplisert tema, nemlig det senmoderne mennesket. Vi er blitt så selvrealiserende at vi er i ferd med å miste hverandre. Det er på et vis godt nytt for psykologstanden. Folk har behov for psykologhjelp. Den dårlige nyheten er imidlertid, ifølge forfatteren, at den terapeutiske kulturen i verste fall kan være med på å gjøre folk sykere. Han støtter seg til Foucaults uttalelse: *«My point is not that everything is bad, but that everything is dangerous»* (s. 174).

Å få øye på makten

Madsen hevder at makten, tidligere besatt av staten, nesten umerkelig er diffundert ned på det enkelte individs skjøre skuldre. Makten er vanskelig å få øye på. Madsen benytter dette eksempelet:

Rengjøringsassistenten Tove er langtidssykmeldt på grunn av rygg- og nakkeplager, stressreaksjoner og utbrenthet fordi hun i sin jobb gradvis måtte dekke over stadig større områder på like mange arbeidstimer som tidligere. En dag orket ikke Tove mer. Kroppen sa bare stopp. [...] Tove begynner derfor å gå i samtalerapi hos en psykolog, som etter å ha fått et godt overblikk over situasjonen hjelper Tove med å takle stresset i arbeidet og hverdagen generelt. [...] Gradvis kjenner hun at symptomene letner, og etter en periode med behandling er hun tilbake i arbeid. Tove føler at hun har hatt god utbytte av timene hos psykologen (s. 29).

Forfatteren peker på at selv om behandlingen er vellykket, så forsterker den terapeutiske kulturen individualiseringen av strukturelle problemer. I dette tilfellet

arbeidsgiverens stadig større effektivitetskrav. Psykologen hjelper Tove, via en individuell årsaksforklaring, å tilpasse seg dårlige arbeidsbetingelser.

Jeg vil her trekke en parallell til debatten som for tiden verserer i media om døgnåpne barnehager. Det er klart at det for Tove, dersom hun var skiftarbeidende alenemor, ville være uvurderlig med fleksible åpningstider i barnehagen. Flott for Tove og flott for arbeidsgiveren! Men for samfunnet er det likevel ikke sikkert dette er en gunstig løsning.

Terapeutene som nyttige idioter

Ole Jacob Madsen viser hvordan kirken tidligere var en nyttig drivkraft for kapitalismen. Den kristne moral gjorde arbeidstakerne mottagelige for kapitalistenes autoritære ledelse. Med referanse til børs og katedral siterer Madsen Max Weber:

Spørsmålet om drivkreftene bak den moderne kapitalismens ekspansjon er ikke først og fremst et spørsmål om opprinnelsen til de penger som ble utnyttet kapitalistisk, men fremfor alt om utviklingen av den kapitalistiske ånd (s. 36).

I likhet med religionens støtte til den kapitalistiske ånd fremstiller Madsen terapeutene som nyttige idoter for nyliberalismen. Nyliberalismen er her definert som «en teori om politisk-økonomiske praksiser som går ut fra at velferd best sikres gjennom å frisette individuelt entreprenørskap, innenfor et institusjonelt rammeverk preget av en sterk eiendomsrett, fritt marked og fri handel» (s. 125). Forfatteren viser at typiske nyliberale begreper som «gründer», «entreprenørskap» og «valgfrihet» har hatt en oppblomstring i perioden 1984–2007. Samtidig har begrepene «solidaritet», «samhold» og «samhørighet» hatt en tilsvarende tilbakegang.

Ytre og indre prinsipp

Det individualistiske, frie, økonomiske mennesket – *homo oeconomicus* – står sentralt i nyliberalistisk tenkning. Nyliberalismen vil fjerne ytre regulerende prinsipp (staten) og erstatte det med indre regulerende prinsipp (markedet). Dette kjenner vi igjen blant annet fra debatten om valgfrihet og kontantstøtte, der nyliberale politikere understreker at barnefamiliene selv vet best hva som er til det beste for deres egne barn. Valgfrihet er en nyliberalistisk ide som gir oss en illusjon av å bestemme selv. Makten er anonym, sier Foucault, og er derfor vanskelig å opponere mot. Vi merker ikke at vi blir styrt utenfra. Ifølge Madsen er «autonomi» den ypperste styringsteknikken. «Man styrer individet til å styre seg selv i tråd med målet for styringspolitikken. Individuell selvrealisering via konsum passer perfekt til den politiske økonomien» (s. 130).

Individet plikter å opptre som en ansvarlig konsument. Dersom telefonen ikke virker, kan man ikke lenger legge skylda på Televerket. «Hvorfor har du ikke byttet leverandør?» bemerker forbrukerinspektøren.

Selvhjelpskulturen

Den terapeutiske kultur må påta seg en vesentlig del av skylda for individualiseringen av samfunnet – eller *antikulturen*, hevdes det i boka. Med terapeutisk kultur og *det terapeutiske etos* refereres det til psykologi, psykoterapeutisk behandling, selvhjelpskulturen (bl.a. representert av selvføleliseslitteraturen, Oprah Winfrey Show, reality-TV og Sopranos), idrettspsykologi og nyreligiøsitet (eksempelvis engleskoler og new age – der gud i himmelen erstattes med en gud i hver av oss).

Når den terapeutiske kultur blir altomfattende, blir også mer psykologi løsningen på alle spørsmål. For å illustrere dette poenget gjengir Madsen i sin helhet et blogginnlegg om småbarnsterapi skrevet av president i Norske Psykologforening, Tor Levin Hofgaard. Hofgaard skriver blant annet:

Filosofisk sett er det naturligvis sørgelig at problemer i det hele tatt eksisterer for de aller minste av oss. Men det er selvfølgelig verken negativt at barna får hjelp, eller at flere barn får hjelp i dag enn for ett år siden. Trolig fantes det svært mange barn og familier som, også for 10 eller 20 år siden, skulle hatt tilbud om behandling eller støtte av psykolog (s. 157).

Hofgaards påstand kan forstås som et uttrykk for at flere psykologer uten unntak er bra for samfunnet. Barn hadde altså for 10 eller 20 år siden også behov for psykolog – uten å vite det selv. Alt var i grunnen verre før. Når forekomsten av psykiske helseplager øker, er dette utelukkende positivt, da det blir tolket som at flere syke nå blir oppdaget.

En reell økning?

Kan det likevel være at økningen i psykiske helseplager faktisk er reell? Kan det være viktige perspektiver psykologene her overser? Madsen foreslår at norske psykologer kan være mer opptatt av å posisjonere seg fagpolitisk i samfunnet enn å studere «... samfunnspsykologiske tenkemåter, der man kan finne trekk ved samfunnsutviklingen som psykologien understøtter som sykdomsskapende, enten det dreier seg om arbeidsliv, skoler, lokalmiljøer, politiske løsninger, verdier og ideologier. Psykologiens profesjonsbias dikterer grunnlaget for dens eksistens, som igjen grunngir psykologiens selvforståelse: Psykologi er utelukkende et knapphetsgode vi ikke kan få nok av» (s. 168–169).

Etter å ha lest boken blir jeg sittende litt med en følelse av at «dette kan da ikke være sant!». Internett er full av konspirasjonsteorier som vi etter hvert har lært oss til ikke å tro på. Forfatteren argumenterer sammenhengende og presist, og er ikke ensidig kritisk til psykologiens virke. Argumentasjonen er primært filosofisk og sosiologisk. Dum som jeg er, har jeg kun studert psykologi, og det er derfor vanskelig for meg å vurdere den faglige kvaliteten på de filosofiske og sosiologiske resonnementene som her presenteres.

Et nyttig spark i baken

Man kan selvsagt innvende at det prinsipielt ikke er psykologiens oppgave å beskjeftige seg med sosiologi, historie og filosofi, og at Madsens bok derved er overflødig. Likeledes

kan jeg nekte å bytte lyspærer på kontoret, da dette prinsipielt ikke er min oppgave, men da blir jeg i så fall sittende i mørket. Madsen møter denne kritikken med å henvise til nordiske psykologers etiske retningslinjer som vektlegger psykologers samfunnsansvar.

Man kan si at Madsen selv blir offer for sin egen kritikk, nemlig at psykologer har en tendens til å overvurdere psykologiens betydning i vår tid. Psykologiens faktiske innflytelse er vanskelig å estimere nøyaktig. Forfatterens argumentasjon er likevel overbevisende. Uansett gir denne boka et nyttig spark i baken til norske psykologer, og den fikk meg til å heve blikket litt over nesetippen.

Livet er uløselig forbundet med lidelsen, og lidelse er i vesentlig grad forbundet med strukturelle betingelser i samfunnet som krever politiske løsninger. Dette er det viktig at psykologer også forsøker å undersøke og forstå. Psykologien har ikke svaret på alle viktige spørsmål i livet. Som Noam Chomsky skal ha sagt: «*One waits in vain for psychologists to state the limits of their knowledge*» (s. 196).

Anmeldt av Rune Flaaten Bjørk, psykolog i Bærum kommune

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 48, nummer 8, 2011, side